

Van Standen tot Staten. 600 jaar Staten van Utrecht 1375-1975 (Stichtse Historische Reeks, I; Utrecht: Stichting Stichtse Historische Reeks, 1975, 264 blz., f 38,50, ISBN 90 257 0272 4).

In 1975 sloegen de Vereniging Oud-Utrecht, het Provinciaal Utrechts Genootschap en andere historische verenigingen in de provincie de handen ineen om door het uitgeven van een gedenkboek de aandacht te vestigen op het belang van de Landbrief van Arent van Hoorn (1375) en de geschiedenis van de Staten van Utrecht die daarmee zo nauw verbonden is. Het resultaat is een fraaie bundel, die een gloednieuwe Stichtse Historische Reeks inaugureert en een aantal belangwekkende studies bevat.

'Na de uitvoerige en degelijke studie die Enklaar 25 jaar geleden publiceerde over de Stichtse Landbrief van 1375 is het nauwelijks nodig en mogelijk daaraan veel toe te voegen'. Met deze woorden begint W. J. Alberts zijn bijdrage. Maar in een bundel die nu juist het eeuwfeest van deze Landbrief markeert, kon dit document zelf moeilijk buiten beschouwing blijven. C. A. Rutgers heeft de ietwat ondankbare taak vervuld om van inhoud en voorgeschiedenis een overzicht te geven en aan zijn hoofdstuk een eigen wending gegeven door na te gaan hoe de landbrief in de Stichtse politiek van de vijftiende eeuw doorwerkte. Meer dan Enklaar deed, is hij geneigd bij de in 1375 samenwerkende standen een patriottisch eenheidsgevoel te veronderstellen.

Enklaar verzette zich indertijd tegen de gedachte dat de Stichtse Landbrief 'door buitenlandse voorbeelden geïnspireerd' zou zijn, maar het is duidelijk dat dit document niet te plaatsen is buiten de ontwikkeling van 'standen en staten' elders. Alberts beziet daarom 'de Landbrief van 1375 in het licht van de interregionale ontwikkeling'. Hij verwijst kort naar de Blijde Inkomste en gaat daarna de gang van zaken in Gelre, Berg, Gulik, Kleef, Munster en Keulen na. Het bevreemdt enigszins, dat schrijver Henegouwen-Holland en Luik in dit vergelijkend overzicht in het geheel niet betreft. Zeker Luik, waar immers, volgens Harsin, de ontwikkeling al vroeg in de dertiende eeuw haar begin heeft gehad, zou voor een nadere beschouwing in aanmerking zijn gekomen.

De periode van de Pacificatie van Gent af tot aan de *coup* van Maurits in 1618 vormt het onderwerp van het helder geschreven hoofdstuk van J. den Tex - 'De Staten in Oldenbarnevelts tijd'. Schrijver schetst eerst het optreden van Leicesters aanhang, die de Utrechtse aristocraten uit de Staten verwijderd, en de mislukking van de politiek van de landvoogd. De decennia volgend op de verzetting van de wet door Maurits in 1588 waren meer nog dan de voorgaande jaren 'Oldenbarnevelts tijd', gezien diens invloed op het beleid van de nu weer 'aristocratische' Staten van Utrecht en hun leider Ledenberg. Veel van wat hier overzichtelijk bijeenstaat, vinden we verspreid in Schrijvers Oldenbarnevelt-biografie. De gezichtshoek is in deze bundel evenwel een andere: het is Stichtse geschiedenis met ruime aandacht voor de positie der Staten.

Nieuw is het onderzoek dat D. J. Roorda instelde naar de achtergronden van het optreden van Willem III tegenover Utrecht in 1674. Het zogenaamde regeringsreglement dat de prins bij die gelegenheid invoerde heeft sinds de late achttiende eeuw onder invloed van patriotse pamflettisten als Ondaatje in een kwade reuk van tyrannie gestaan. Roorda ontkent niet dat Willem bij de invoering ervan constitutioneel buiten zijn boekje ging - zij was niet *expressis verbis* inbegrepen in de opdracht die hij van de Staten-Generaal had ontvangen - maar is niet geneigd om de behandeling van het gewest zonder meer als een breuk in de geschiedenis van de Republiek te beschouwen, als een greep naar de monarchie door Willem III. Hij wijst er op, dat de toepassing in de praktijk der volgende jaren

bepaald soepel was en geenszins gericht op uitsluiting van hen die vóór 1672 een uitgesproken antistadhouderlijke politiek voorstonden.

Blijvend fransgezind was Van Tuyll van Serooskerke, heer van Weiland, één dergenen die in 1672 de sleutels der stad aan Lodewijk XIV hadden aangeboden. Hij sloot zich aan bij de kleine groep notabelen, die in de jaren tachtig nauwe contacten met Frankrijk onderhielden. Toen Weiland na de dood van Willem III en de daarop gevolgde afschaffing van de regeringsreglementen weer een plaats in de Utrechtse politiek innam, bleef hij een duidelijk pro-Frans vredesstreven voorstaan. M. van der Bijl heeft zijn carrière op de voet gevolgd in een hoofdstuk over 'Utrechts weerstand tegen de oorlogspolitiek tijdens de Spaanse Successieoorlog'. Hoewel Weiland in Holland als een geduchte tegenstander werd beschouwd, konden hij noch de Staten van Utrecht resultaten boeken met een politiek die tegen de Hollandse belangen indruiste. De schrijver besteedt veel aandacht aan de wijdvertakte connecties van Weiland en aan de invloed van familiebanden op de samenstelling van politieke groeperingen en klikjes.

Mr J. Schuttevaer sluit de bundel met een terugblik op zestien jaar praktijk van de Provinciale Staten van Utrecht.

Johanna Kossmann-Putto

P. H. J. van der Laan, *Oorkondenboek van Amsterdam tot 1400* (Publicaties van de gemeentelijke archiefdienst van Amsterdam, XI; Amsterdam: N. Israël, 1975, 652 blz., f 190.-, ISBN 90 6072 117 9).

Eén van de vele vruchten die het 700-jarig bestaan van Amsterdam heeft opgeleverd is een oorkondenboek, waaraan de samensteller twaalf jaar heeft gewerkt. Door zijn moeite heeft hij allereerst de brede schare van fanatieke minnaars van Amsterdams historie aan zich verplicht, die alles kopen wat over deze stad verschijnt, maar ook mediaevisten van buiten de hoofdstad kunnen hem dankbaar zijn. Oorkondenboeken kunnen er niet genoeg uitgegeven worden, al zullen de criteria die tot het wel of niet opnemen van een bepaald stuk leiden, nooit een in alle opzichten bevredigende oplossing geven. Hier waren de criteria, dat alle echte oorkonden, waarin Amsterdam uitvaardiger of destinataris was een plaats hebben gevonden, alsmede alle, waarin Amsterdammers of het grondgebied van Amsterdam binnen de grenzen van 1400 een rol spelen. De vele grafelijke oorkonden waarin Amsterdam slechts meebezegelde of getuige was, figureren in regist. De samensteller heeft zich beijverd om zoveel mogelijk deperdita op te sporen, dit zijn oorkonden, waarvan de tekst weliswaar niet voorhanden is, maar waarvan we kunnen bewijzen, dat ze bestaan hebben door vermeldingen in rekeningposten, oude inventarissen of andere notities. De heer Van der Laan heeft daarvoor heel wat landsheerlijke rekeningen doorgenomen, maar volledig kon hij daarbij niet zijn; dit was slechts bereikbaar voor de rekeningen van de baljuwen en rentmeesters van Amstelland en Waterland en voor die van de schouten van Amsterdam. Bovendien heeft hij heel wat afschriften gehaald uit de registers van de leen- en registerkamer van de graven van Holland op het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. Ook hier kon hij niet volledig zijn en hij vraagt in de inleiding dan ook de historische onderzoekers om hem eventuele omissies mee te delen. Toch zijn in dit boek al 874 nummers bijeengebracht, waarbij vooral de ca. 300 schepenacten zeer welkom zijn. Deze betreffen bij uitstek intern-Amsterdamse zaken en waren doorgaans hoogstens in regist gepubliceerd.

Een recensent van een oorkondenboek heeft overigens een moeilijke taak. Het heeft geen